

*Dorota Burzyńska**

**KRYTERIA WYBORU FORM OPODATKOWANIA DOCHODU
LUB PRZYCHODU OSÓB FIZYCZNYCH
PROWADZĄCYCH DZIAŁALNOŚĆ GOSPODARCZĄ**

**1. ISTOTA WYBORU FORMY OPODATKOWANIA
DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ**

Na sytuację finansową przedsiębiorstwa wpływa polityka fiskalna państwa realizowana za pośrednictwem systemu podatkowego. Podatek można wykorzystywać dla osiągnięcia określonych celów społecznych i gospodarczych. Cele tej polityki znajdują swoje odzwierciedlenie w konstrukcjach podatkowych. Ważny dla podmiotów gospodarczych jest odpowiedni dobór formy opodatkowania z uwzględnieniem różnych kryteriów wyboru.

Analizując możliwości prawne w zakresie wyboru formy obciążenia podatkiem dochodowym od osób fizycznych należy zauważyć, że są one duże. W ramach tego podatku przepisy stwarzają szansę realizacji obciążeń podatkowych na powszechnie stosowanych zasadach ogólnych bądź przy wykorzystaniu alternatywnych form opodatkowania. Wybór określonej formy regulowania zobowiązań podatkowych powinien być poprzedzony dokładną analizą skutków jej wyboru. W tym celu podatnik winien m. in.:

- oszacować przewidywany przychód, dochód,
- oszacować dochodowość, czyli stosunek dochodu do przychodu,
- ocenić planowane, przewidywane w danym roku podatkowym wydatki, na które przysługują odliczenia od podstawy opodatkowania lub samego podatku,
- ocenić przewidywane w roku podatkowym koszty,

* Dr, adiunkt w Katedrze Finansów i Bankowości Uniwersytetu Łódzkiego.

– porównać kwotę podatku dochodowego, jaką będzie musiał zapłacić przy każdej z form opodatkowania,

– porównać stopień uciążliwości dokumentowania i ewidencji zdarzeń gospodarczych dla określonego rodzaju działalności gospodarczej.

Podatek dochodowy od osób fizycznych¹, płacony na zasadach ogólnych, może być wybrany przez każdego, kto prowadzi działalność gospodarczą². Ta uniwersalna forma opodatkowania pozwala uwzględniać koszty uzyskania przychodu oraz stwarza możliwości odliczania wszelkich ulg przysługujących podatnikowi zgodnie z przepisami. W razie ustalenia dochodu podatników, którzy prowadzą działalność gospodarczą, gdy ze względu na złożony charakter procesów gospodarczych określenie jej ekonomicznych rezultatów jest sprawą skomplikowaną, dochód ustala się na podstawie ksiąg rachunkowych. Uproszczonym, w stosunku do ksiąg rachunkowych, sposobem ustalenia dochodu jest wykorzystanie w tym celu podatkowej księgi przychodów i rozchodów³. Obowiązek prowadzenia takiej księgi dotyczy osób fizycznych i spółek cywilnych osób fizycznych wykonujących pozarolniczą działalność gospodarczą, działalność gospodarczą w zakresie wolnych zawodów, np. lekarzy, techników dentystycznych, pielęgniarki, prawników, ekonomistów, architektów, geodetów, tłumaczy, księgowych, oraz osób prowadzących działalność na podstawie umów agencyjnych i umów na warunkach zlecenia, zawartych na podstawie odrębnych przepisów; chodzi o podatników uzyskujących przychody ze źródeł wskazanych w art. 57 ustawy o podatku dochodowym. Dla konstrukcji i funkcjonowania podatku dochodowego od osób fizycznych istotne znaczenie ma zarówno pojęcie dochodu, jak i proces pozwalający na jego ustalenie – przychody minus koszty uzyskania przychodów. Dochód, w zależności od tego, jakiego rodzaju działalności i jakiej kategorii podatników dotyczy, może być ustalany w różnorodny sposób. Dla różnych jego źródeł i warunków, w jakich jest uzyskiwany, stosuje się odmienne bardziej lub mniej skomplikowane, metody. Wysokość podatku ustala się na podstawie progresywnej skali podatkowej.

Do podstawowych kryteriów wyboru formy opodatkowania można zaliczyć jego:

¹ DzU, 1993, nr 90, poz. 416 z późn. zm.

² Za działalność gospodarczą uznaje się działalność wytwórczą, budowlaną, usługową i handlową prowadzoną w celach zarobkowych i na własny rachunek podmiotu prowadzącego, takiego jak osoba fizyczna, osoba prawna, jednostka organizacyjna nie posiadająca osobowości prawnej, w myśl ustawy o działalności gospodarczej z dnia 23 grudnia 1988 r. DzU, 1988, nr 41, poz. 324, zmiana od 1 stycznia 2001 r. Ustawa z dnia 19 listopada 1999 r. – *Prawo działalności gospodarczej*, DzU, 1999, nr 101, poz. 1178.

³ *Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 14 grudnia 1995 r. w sprawie prowadzenia podatkowej księgi przychodów i rozchodów*, DzU, 1995, nr 148, poz. 720.

- formę organizacyjno-prawną,
- miejsce prowadzenia działalności gospodarczej,
- rodzaj działalności gospodarczej,
- przedmiot działalności,
- wysokość opodatkowania,
- elementy kształtujące kwotę zobowiązania podatkowego,
- sposób dokumentowania działalności gospodarczej.

2. PODSTAWOWE ZASADY OPODATKOWANIA W FORMIE KARTY PODATKOWEJ

Znanym i akceptowanym przez podatników sposobem uproszczonego poboru podatku dochodowego od osób fizycznych jest zryczałtowane opodatkowanie w formie karty podatkowej. Ma ono zastosowanie w przypadku niewielkich zakładów usługowych, wytwórczo-usługowych i handlowych. Mogą z niej korzystać tylko podatnicy będący osobami fizycznymi i spółki cywilne osób fizycznych, które spełniają warunki określone do końca 1998 r. w rozporządzeniu ministra finansów w sprawie karty podatkowej⁴. Od roku 1999 opodatkowanie w tej formie reguluje ustawa o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne⁵. Nie dotyczy ona spółek prawa handlowego (akcyjnych, z o.o., komandytowych, jawnych, cywilnych, jeżeli choć jeden ze wspólników nie jest osobą fizyczną). Wybór tej formy opodatkowania jest prawem podatnika i stosuje się ją wyłącznie na jego wnioszek⁶.

Ustawa odnosząca się do karty podatkowej wymienia grupy działalności, które mogą być objęte taką formą opodatkowania, np.:

- działalność usługowa oraz wytwórczo-usługowa, określone rodzaje działalności, przy zatrudnieniu nie przekraczającym limitu określonego w tabeli rodzajów działalności,
- handel detaliczny artykułami spożywczymi, rolnymi i ogrodniczymi, z wyjątkiem napojów o zawartości powyżej 1,5% alkoholu,

⁴ *Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 20 grudnia 1991 r. w sprawie karty podatkowej*, DzU, 1991, nr 124, poz. 551, zmiany: DzU, 1992, nr 99, poz. 495; DzU, 1993, nr 28, poz. 132; nr 131, poz. 623; DzU, 1994, nr 140, poz. 787; DzU, 1995, nr 148, poz. 721. Od 1 stycznia 1997 r. obowiązuje rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 17 grudnia 1996 r. w sprawie karty podatkowej DzU, 1996, nr 151, poz. 717.

⁵ DzU, 1998, nr 144, poz. 930.

⁶ *Zryczałtowane opodatkowanie w formie karty podatkowej w 1995 r.* „Gazeta Podatkowa” 1995, nr 43, 44, (54, 55), A. Łukasiewicz, *Zryczałtowane opodatkowanie działalności gospodarczej*, SeZaM, Warszawa 1999, s. 120-122.

– obnośny i obwoźny handel detaliczny artykułami przemysłowymi, z wyjątkiem handlu paliwami silnikowymi, środkami transportu samochodowego, ciągnikami rolniczymi i motocyklami, a także z wyjątkiem handlu artykułami przemysłowymi objętego koncesjonowaniem,

– gastronomia, jeżeli nie jest prowadzona sprzedaż napojów powyżej 1,5% alkoholu, usługi transportowe, wykonywane przy użyciu jednego pojazdu, itp.

Miesięczne stawki karty podatkowej określa załącznik do ustawy w sprawie karty podatkowej. Wysokość miesięcznych stawek kwotowych ustala się na cały rok podatkowy, natomiast wysokość miesięcznych stawek dla każdego podatnika urząd skarbowy określa w osobnej decyzji. Tabela stawek składa się z jedenastu części. Przewidziano również mechanizm corocznego podwyższania podatku. Poczynając od roku podatkowego 2000 stawki będą corocznie ulegać podwyższeniu w stopniu odpowiadającym wskaźnikowi wzrostu cen konsumpcyjnych towarów i usług w okresie pierwszych trzech kwartałów roku poprzedzającego rok podatkowy w stosunku do tego samego okresu roku ubiegłego, ogłaszanemu przez prezesa Głównego Urzędu Statystycznego.

Podatnik spełniający określone w ustawie warunki może oczekiwać zmniejszenia stawek nawet o 80% lub ich podwyższenia o 40%.

Wysokość stawek może zależeć od:

- zakresu wykonywanej działalności,
- miejsca wykonywanej działalności,
- stanu zatrudnienia.

W podatkach, które mają postać ryczałtów, podstawa podatkowa i skala podatkowa nie zawsze występują. W ryczałcie podatkowym następuje odstępianie od ustalenia zindywidualizowanej podstawy opodatkowania dla każdego podatnika⁷. Ryczałt ujmowany jest także jako kwota świadczenia podatkowego, ustalona dla pewnej kategorii podmiotów w jednakowej wysokości i opierająca się na przybliżonej, średniej wielkości podstawy opodatkowania⁸. Wielkość kwot stawek ryczałtu nawiązuje do zewnętrznych znamion przedmiotu opodatkowania, związanych z warunkami wykonywanej działalności. Faktyczne osiągnięcie podstawy opodatkowania jest bez znaczenia, a wielkość podatku jest tak ustalona, aby obciążenie podatkowe było odpowiednie dla przeciętnych rezultatów danej działalności. Istota opodatkowania w formie karty podatkowej sprowadza się do tego, że jeśli spełnione są warunki określone w ustawie, to z góry wiadomo podatnikowi,

⁷ T. Dębowska-Romanowska, *Ryczałt jako instytucja formalnego i materialnego prawa podatkowego*, [w:] *System podatkowy. Zagadnienia teoretycznoprawne*, „Acta Universitatis Lodzensis” 1992, Folia Juridica 54, s. 73.

⁸ K. Ostrowski, *Prawo finansowe*, Warszawa 1970, s. 152.

jakiej wysokości podatek będzie płacił w danym roku. Obowiązek opłacenia ustalonego podatku istnieje bez względu na faktyczną wysokość osiągniętego dochodu. Oznacza to, iż w przypadku, gdy podatnik nie uzyskuje dochodu, także co miesiąc płaci podatek. Może się jednak okazać, że obciążenie podatkiem jest tak wysokie, iż w praktyce ogranicza motywację do podejmowania jakichkolwiek czynności na polu działalności gospodarczej. Zwrócić należy uwagę, że wysoki poziom obciążeń podatkowych stwarza zachętę do rozszerzenia nieformalnego obiegu gospodarczego oraz wszelkich oszustw podatkowych⁹.

Podatnicy korzystający z omawianego ryczału zwolnieni są z formalnych obowiązków prowadzenia ksiąg, składania zeznań podatkowych, składania deklaracji podatkowych o wysokości uzyskanego dochodu, wpłacania zaliczek na podatek dochodowy. Jednak opodatkowanie w tej formie nie zwalnia od obowiązku wydawania na życzenie klienta rachunków stwierdzających sprzedaż wyrobu, towaru lub wykonanie usługi oraz przechowywania w kolejności numerów kopii tych rachunków w ciągu pięciu lat podatkowych, licząc od końca roku, w którym wystawiono rachunek. Podatnicy korzystający z tej formy opodatkowania, którzy przy prowadzeniu swojej działalności zatrudniają:

- pracowników, w tym również zatrudnionych na podstawie umowy o pracę nakładczą, oraz członków rodziny mających inne niż podatnik miejsce stałego lub czasowego pobytu,
 - członków rodziny pozostających we wspólnym gospodarstwie domowym z podatnikiem, z wyjątkiem małżonka,
 - emerytów i rencistów,
 - pracowników zatrudnionych wyłącznie przy sprzedaży wyrobów, przyjmowaniu zleceń za usługi, utrzymywaniu czystości w zakładzie, prowadzeniu kasy i księgowości, kierowców i konwojentów,
- mają obowiązek prowadzenia na bieżąco książki ewidencji zatrudnienia tych osób i imiennych kart przychodów pracowników (co ułatwia wywiązywanie się bez opóźnienia z roli płatników podatku dochodowego wobec zatrudnionych osób). Podatnicy są obowiązani prowadzić imienne karty przychodów pracownika.

Dochodów z tej działalności nie łączy się z dochodami z innych źródeł, a więc nie wpływają one na stosowaną stawkę podatku dochodowego od osób fizycznych, jeżeli podatnik osiąga przychody opodatkowane na zasadach ogólnych. Zatem, jeżeli podatnik oprócz dochodów z działalności opodatkowanej w formie karty podatkowej osiąga inne dochody, może skorzystać

⁹ J. Sokołowski, *Podatek dochodowy jako instrument oddziaływania na zmiany w strukturze produkcji*, Prace Naukowe AE we Wrocławiu, Wrocław 1991, nr 550, s. 92.

z możliwości łącznego opodatkowania dochodów małżonków lub możliwości opodatkowania przewidzianej dla osób samotnie wychowujących małoletnie dzieci, a także skorzystać z odliczeń przewidzianych w art. 26 ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych.

Osoby rozliczające się na podstawie karty podatkowej należą do grupy osób zwolnionych od podatku VAT¹⁰ i podatku akcyzowego (stan na rok 2000). Jednocześnie, zgodnie z art. 18 ust. 3 ustawy VAT, podatnicy tacy w dokonywanym przez siebie eksporcie towarów i usług mogą korzystać z preferencyjnej stawki 0%, pod warunkiem prowadzenia ewidencji określonej w art. 27 ust. 4 ustawy o VAT.

Opodatkowanie w formie karty podatkowej może być zastosowane, jeżeli:

- podatnik złoży wniosek o zastosowanie tej formy opodatkowania,
- zgłosi rodzaj działalności,
- przy prowadzeniu działalności nie korzysta zarówno z usług osób nie zatrudnionych przez siebie na podstawie umowy o pracę, jak i innych zakładów lub przedsiębiorstw, chyba że chodzi o usługi specjalistyczne¹¹,
 - nie prowadzi, poza jednym z rodzajów działalności objętej kartą podatkową, innej pozarolniczej działalności gospodarczej,
 - małżonek podatnika nie wykonuje działalności gospodarczej w tym samym zakresie.

Podatnik traci prawo do karty jeżeli zrzeknie się tej formy opodatkowania lub przestanie spełniać warunki uprawniające do korzystania z niej. W szczególnych przypadkach może nastąpić karna utrata karty, np.: z powodu nieprowadzenia lub nierzetelnego prowadzenia książki ewidencji zatrudnienia lub podania nieprawdziwych danych w rachunkach, prowadzenia nierzetelnej ewidencji rachunków bądź – mimo obowiązku – nieprowadzenia tej ewidencji, zwiększenia liczby zatrudnionych osób ponad dopuszczalną normę, zmiany zakresu wykonywania działalności poza granice ustalone w załączniku do ustawy, a także podjęcia działalności gospodarczej w tym samym zakresie przez drugie z małżonków, jeżeli jedno korzystało już z opodatkowania w formie karty, czy zatrudniania osób na umowę zlecenie lub umowę o dzieło, a także korzystania z usług innych zakładów (z wyjątkiem zakładów specjalistycznych)¹².

¹⁰ Zgodnie z ustawą z 8 stycznia 1993 r. o podatku od towarów i usług oraz o podatku akcyzowym DzU, 1993, nr 11, poz. 50 z późn. zm. (zwolnienie nie dotyczy jednak towarów sprowadzonych lub nadsyłanych z zagranicy).

¹¹ Usługami specjalistycznymi są czynności i prace wchodzące w inny niż zgłoszony zakres działalności, niezbędne do całkowitego wykonania wyrobu lub świadczonej usługi, w tym także prace towarzyszące wymienione w załączniku 2.

¹² Więcej w: *Karta podatkowa i ryczałt ewidencjonowany w działalności gospodarczej*, „Poradnik Gazety Prawnej” 1997, nr 9; A. Łukasiewicz, B. Radzewicz, *Vademecum podatnika – karta podatkowa w 1999 r.*, Difin, Warszawa 1999, s. 86–89.

Utrata prawa do ryczałtu skutkuje tym, że podatnik jest obowiązany od tej pory opłacać podatek dochodowy na zasadach ogólnych.

Opodatkowanie w formie karty wyklucza możliwość korzystania z usług osób nie zatrudnionych w zakładzie na podstawie umowy o pracę, jak również z usług innych zakładów bądź przedsiębiorstw (z wyjątkiem specjalistycznych)¹³.

Obok przesłanek powodujących utratę prawa do korzystania z karty istnieją także takie, które są przyczyną wyłączenia podatnika z takiej formy opodatkowania. Wyłączeniem z opodatkowania w postaci karty skutkuje np. podanie we wniosku o zastosowanie karty danych niezgodnych ze stanem faktycznym, powodujących nieuzasadnione opodatkowanie w tej formie lub takich, które powodują ustalenie podatku dochodowego w formie karty w kwocie niższej niż należna bądź niezawiadomienie urzędu skarbowego o zmianach, które mają wpływ na wysokość podatku w formie karty, albo podanie w zawiadomieniu danych niezgodnych ze stanem faktycznym.

Jednym z głównych elementów, od których zależy uzyskanie i utrzymanie prawa do karty podatkowej, a zarazem mających wpływ na ustalenie wysokości ryczałtu, jest nieprzekraczanie określonego w przepisach stanu zatrudnienia. Wielkość zatrudnienia jest zróżnicowana dla poszczególnych rodzajów działalności. Maksymalna liczba zatrudnionych pracowników wynosi 5 osób dla wybranych rodzajów działalności. Jednakże przepisy określają przypadki niewliczania do liczby pracowników pewnych kategorii osób.

Podatnicy płacący podatek w tej formie mogą skorzystać z częściowego zwolnienia z podatku z tytułu szkolenia uczniów lub z powodu szkolenia pracowników w celu nauki zawodu, a także prowadzenia praktycznej nauki zawodu. Prawo takie mają również korzystający z karty wspólnicy spółek cywilnych. Ulga przysługuje wspólnikom, proporcjonalnie do ich udziału w dochodach spółki. Jeśli w ciągu okresu szkolenia miała miejsce zmiana wspólnika, to ulgę dzieli się między poprzedniego i obecnego wspólnika proporcjonalnie do liczby miesięcy ich uczestnictwa w spółce podczas prowadzenia szkolenia. Zasady i tryb zatrudniania uczniów określa rozporządzenie ministra finansów¹⁴. Warunkiem niezbędnym do skorzystania z ulgi jest zakończenie szkolenia przez ucznia złożeniem egzaminu z wynikiem pozytywnym. Ulga przysługuje wyłącznie na wniosek podatnika.

¹³ O usługach specjalistycznych – por. przyp. 11. Za usługi takie nie mogą być uznane czynności związane z podstawowym zakresem danego przedsiębiorstwa, których wykonywanie nie jest możliwe ze względu na brak stosownego sprzętu lub wyposażenia.

¹⁴ Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 24 marca 1995 r. w sprawie wykonania niektórych przepisów ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, DzU, 1995, nr 35, poz. 173 z późn. zm.

3. PODSTAWOWE ZASADY OPODATKOWANIA W FORMIE RYCZAŁTU OD PRZYCHODÓW EWIDENCJONOWANYCH

Zryczałtowany podatek dochodowy w postaci ryczałtu ewidencjonowanego¹⁵ jest uproszczoną formą poboru podatku dochodowego od osób fizycznych z tytułu prowadzenia działalności gospodarczej. Jego podstawową zaletą jest bowiem uproszczona i ograniczona do minimum ewidencja podatkowa, a także nieskomplikowany sposób rozliczania się z organami podatkowymi¹⁶.

Szczególną cechą tego podatku jest fakultatywność. Podatnik uprawniony do korzystania z tej formy opodatkowania może więc dokonać wyboru innej formy opodatkowania, jeśli tylko uzna, że zryczałtowany podatek dochodowy od przychodów jest dla niego niekorzystny. Każda forma wymaga spełnienia określonych w przepisach warunków umożliwiających podatnikowi skorzystanie z danej postaci opodatkowania, a także nakłada na niego określony sposób dokumentowania przychodów i kosztów, a co najistotniejsze zawsze powoduje różne obciążenia podatkiem dochodowym.

Zakres przedmiotowy, warunki, zasady i tryb poboru tego podatku określa ustawa. Opodatkowaniu zryczałtowanym podatkiem dochodowym podlegają przychody uzyskane przez osoby fizyczne z prowadzonej działalności gospodarczej, w tym również z działalności prowadzonej w formie spółki cywilnej osób fizycznych.

Opodatkowanie przychodu, a nie dochodu, powoduje, że dla ustalenia zobowiązania podatkowego w formie zryczałtowanej nie jest istotne, czy podatnik poniósł (i w jakiej wysokości) koszty uzyskania przychodu. Istotna jest jedynie wysokość osiągniętego w roku podatkowym przychodu z działalności gospodarczej.

Zasadą jest również, że dochodów, od których opłacono podatek w formie ryczałtu od przychodów, nie łączy się z innymi źródłami przychodów opodatkowanych na zasadach ogólnych określonych w ustawie o podatku od osób fizycznych.

Zryczałtowany podatek dochodowy od przychodów ewidencjonowanych opłacają w danym roku podatnicy, którzy w roku poprzedzającym rok podatkowy prowadzili działalność samodzielnie lub w ramach spółki, z której przychody były opodatkowane wyłącznie w formie karty podatkowej bądź za część roku były opodatkowane na zasadach ogólnych, ale łączne przy-

¹⁵ DzU, 1998, nr 144, poz. 930.

¹⁶ A. Marczak, *Zryczałtowane formy opodatkowania w polskim systemie podatkowym*, „Przegląd Podatkowy” 1998, nr 9.

chody nie przekroczyły w danych latach określonych limitów¹⁷. Waloryzacja limitu następuje przy uwzględnieniu wskaźnika wzrostu cen artykułów konsumpcyjnych w trzecim kwartale roku podatkowego w porównaniu z poziomem tych cen w analogicznym okresie roku poprzedniego.

Z ryczałtu nie mogą korzystać podatnicy, którzy np:

- 1) opłacają podatek w formie karty podatkowej,
- 2) wytwarzają wyroby opodatkowane podatkiem akcyzowym,
- 3) osiągają w całości lub w części przychody z tytułu:
 - prowadzenia lombardów, aptek,
 - działalności w zakresie kupna i sprzedaży dewiz i wartości dewizowych,
 - wykonywania wolnych zawodów,
 - świadczenia określonych usług,
- 4) podejmują wykonywanie działalności w roku podatkowym:
 - po całkowitej lub częściowej zmianie branży bądź przedmiotu działalności,
 - po zmianie umowy spółki lub wspólnika,
 - po zmianie działalności wykonywanej samodzielnie na działalność prowadzoną na imię obojga małżonków, w tym także w formie spółki z małżonkiem,
 - po zmianie działalności wykonywanej na imię obojga małżonków, w tym także w formie spółki z małżonkiem, na działalność prowadzoną samodzielnie przez jednego lub każdego z małżonków,
 - po zmianie działalności prowadzonej samodzielnie przez małżonka na działalność prowadzoną samodzielnie przez drugiego małżonka,jeżeli jeden z małżonków przed zmianą formy prowadzenia działalności był obowiązany płacić podatek dochodowy na zasadach ogólnych.

Nie mogą opłacać podatku w postaci ryczałtu podatnicy, którzy rozpoczęli działalność samodzielnie lub w formie spółki, jeżeli podatnik lub co najmniej jeden ze wspólników przed rozpoczęciem działalności w roku podatkowym bądź w roku poprzedzającym rok podatkowy, wykonywał w ramach stosunku pracy albo spółdzielczego stosunku pracy, czynności wchodzące w zakres działalności podatnika lub spółki¹⁸.

Przepisy znowelizowanej ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych przewidują możliwość zrzeczenia się opodatkowania w formie

¹⁷ Ryczałt w 1996 roku, „Gazeta Prawna” 1996, nr 1; *Kronika Prawa, Ryczałt od przychodów ewidencjonowanych*, „Gazeta Prawna” 1999, nr 31.

¹⁸ Oznacza to, że wyłączenie z ryczałtu dotyczy podatnika (spółki), który zamierza w ramach uruchamianej działalności wykonywać czynności na rzecz byłego lub obecnego zakładu pracy. Jeżeli podatnik (spółka) nie ma takiego zamiaru, to może opłacać podatek w formie ryczałtu ewidencjonowanego pod warunkiem, że zawiadomi o tym właściwy urząd skarbowy.

ryczałtu¹⁹. Opodatkowanie przybiera tu postać ryczałtu ustalonego procentowo w stosunku do przychodu uzyskanego z tytułu wykonywania działalności gospodarczej samodzielnie bądź w formie spółki cywilnej osób fizycznych.

Stawki procentowe zryczałtowanego podatku dochodowego są zróżnicowane w zależności od rodzaju prowadzonej działalności gospodarczej. W sytuacji gdy prowadzona jest działalność gospodarza, z której przychody opodatkowane są różnymi stawkami, zryczałtowany podatek ustala się według stawki właściwej dla przychodów z każdego rodzaju działalności. Niezbędne jest jednak spełnienie warunku prowadzenia ewidencji przychodów w sposób umożliwiający jednoznaczne określenie przychodów z każdego rodzaju działalności. W przeciwnym razie zryczałtowany podatek dochodowy ustala się w maksymalnej wysokości. W przypadku prowadzenia działalności w formie spółki cywilnej osób fizycznych, przychody ustala się osobno dla każdego wspólnika w stosunku, w jakim pozostają udziały wspólników w dochodach spółki. Przyjmuje się, że udziały wspólników w przychodach są równe, chyba że umowa spółki w sposób odmienny reguluje zasadę podziału zysku pomiędzy wspólników.

Stawki ryczałtu wynoszą (w 2000 r.) 3, 5,5 i 8,5% w zależności od rodzaju uzyskanego przychodu. Podatnik może prowadzić kilka rodzajów działalności objętych różnymi stawkami ryczałtu, a więc praktycznie płaci kilka odrębnych podatków w ramach jednej formy opodatkowania.

Płatnicy opłacający zryczałtowany podatek dochodowy, podobnie jak podatnicy podatku dochodowego od osób fizycznych, opłacanego na zasadach ogólnych, mają prawo do dokonywania odliczeń wydatków ponoszonych na cele określone w ustawie o podatku dochodowym od osób fizycznych (art. 26 ust. 1 ustawy). Podatnicy dokonują tych odliczeń nie od dochodu, lecz od przychodu. Ulgi polegające na obniżeniu stawki podatku, czy też bezpośrednio kwoty podatku, są proste w konstrukcji, natomiast występowanie wielu zmniejszeń i zwiększeń podstawy wymiaru podatku powoduje, iż sposób naliczania wysokości zobowiązania podatkowego staje się bardziej złożony.

Podatnicy zobowiązani są także do prowadzenia ewidencji przychodów od dnia, od którego ma zastosowanie opodatkowanie w omawianej formie²⁰. Wynikające z ewidencji przychodów dane o wysokości osiągniętego przychodu stanowią podstawę ustalenia zryczałtowanego podatku. Gdy podatnik opłacający ryczałt jest jednocześnie podatnikiem podatku VAT, wówczas obowiązany jest prowadzić ewidencję na potrzeby VAT²¹. Osoby fizyczne oraz spółki prawa cywilnego opodatkowane ryczałtem mają obowiązek sporządzać

¹⁹ DzU, 1993, nr 90, poz. 416 ze zm.; DzU, 1998, nr 144, poz. 930.

²⁰ P. Lipka, *Dokumentowanie ryczałtu*, „Gazeta Prawna” 1999, nr 19.

²¹ I. Lewandowski, *Ryczałt, karta podatkowa, księgi rachunkowe, VAT*, „Rzeczpospolita” 1999, nr 279.

na koniec każdego roku podatkowego spis towarów z natury i wpisywać go do ewidencji przychodów. Podatnicy obowiązani są także mieć i przechowywać wykaz środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych. Obowiązani są również prowadzić imienne karty przychodów zatrudnionych pracowników, którym wypłacają należności ze stosunku pracy. Podatnik ryczałtu likwidujący swoją działalność nie musi sporządzać remanentu końcowego, ma natomiast obowiązek sporządzić spis towarów z natury.

4. WADY I ZALETY FORM OPODATKOWANIA

Podatek dochodowy w polskim systemie podatkowym nie jest, wbrew swojej nazwie, wyłącznie podatkiem opłacanym od dochodu, a więc przychodu pomniejszonego o koszty uzyskania. Może przybierać cechy podatku od przychodów, wydatków oraz od działalności lub sprawowanej funkcji. Do najważniejszych czynników mających wpływ na wysokość podatku zalicza się przychód oraz koszty jego uzyskania. W przypadku przychodu, rodzaju działalności czy pełnionych funkcji, jako przedmiotu opodatkowania, istotnymi czynnikami determinującymi opodatkowanie są m. in. rodzaj działalności, miejsce prowadzenia działalności, liczba zatrudnionych osób, rodzaj pełnionych funkcji, miejsce pełnienia funkcji.

W zryczałtowanych formach stawki podatkowe mogą być kwotowe (dotyczy to karty podatkowej), a podatnicy nie mają obowiązku umieszczania w ewidencji wysokości osiąganych dochodów i łączenia ich z innymi źródłami dochodów. Stawki tych podatków, w porównaniu z ustalonymi w ogólnie obowiązującej skali podatkowej, są niewysokie. Jednak wspomniane opodatkowanie może być dla podatnika niekorzystne w przypadku takich rodzajów działalności, w których koszty są wysokie, obrót (przychód) duży, a zysk mały. W określonych sytuacjach może to więc powodować wymierną korzyść finansową dla podatnika opłacającego niski podatek.

Podatnicy karty podatkowej mogą zrzec się zastosowania tej formy obciążenia i przejść np. na ryczałt ewidencjonowany (jeśli spełnią tylko wymagane warunki) lub na zasady ogólne. Wybór odpowiedniej, najbardziej korzystnej, formy opodatkowania jest sprawą indywidualną. Zawsze należy uwzględniać elementy rachunku ekonomicznego. Wysokość podatku ustalana jest drogą indywidualnej decyzji administracyjnej z uwzględnieniem wszystkich okoliczności, które mogą wpływać na podwyższenie lub zmniejszenie wysokości podatku w stosunku do stawki podstawowej, podanej w tabeli. Następuje tu więc wyjątkowe zindywidualizowanie wysokości podatku.

Ogólnie więc rzecz ujmując ograniczone zostały do minimum formalności ewidencyjne. Takie ograniczenie wszelkich formalności dokumentowych i ewidencyjnych świadczy o zasadzie taniości takiej formy opodatkowania.

Karta podatkowa jest formą najbardziej uproszczoną i w zasadzie „najtaniejszą”. Występują tu najniższe koszty związane z ewidencją, naliczaniem i odprowadzeniem podatku. Z tego powodu może ona stanowić motywację do podejmowania działalności w określonych w niej dziedzinach. W sytuacjach gdy podatnicy intensyfikują działalność gospodarczą w celu uzyskania wyższych dochodów, opodatkowanie w tej formie może być korzystne, gdyż wzrostowi dochodów nie towarzyszy zwiększenie obciążeń podatkowych. W przypadku podatku dochodowego od osób fizycznych, wraz ze wzrostem dochodów następuje automatyczne przejście na wyższą stawkę skali podatkowej, natomiast w karcie podatkowej stawka jest kwotowo stała.

Wątpliwości podatników może budzić dość skomplikowany i zawiły sposób określania limitu osób w różnych dziedzinach działalności. Ustawodawca kierował się intencją preferencyjnego sposobu opodatkowania działalności „niewielkich” grup podatników, często współpracujących z jedną, dwoma osobami lub pracujących samodzielnie.

Niewątpliwą wadą tej formy opodatkowania jest pozbawienie podatnika możliwości rozliczenia kosztów działalności, czy też szansy korzystania z ulg preferencyjnych, jak przy opodatkowaniu na zasadach ogólnych²².

Najczęstszym kryterium wyboru formy opodatkowania jest właśnie szacunek wysokości podatku dochodowego obliczonego według zasad ogólnych w porównaniu z obciążeniami wynikającymi z karty podatkowej czy ryczałtu ewidencjonowanego. Rachunek taki jest zawsze sporządzany indywidualnie, z uwzględnieniem cech działalności podatnika.

Podatnicy obciążeni ryczałtem mogą również zrzec się opodatkowania w tej formie i skorzystać z podatku dochodowego od osób fizycznych, a więc przejść na zasady ogólne. W niektórych przypadkach może jednak okazać się bardziej korzystne dla podatnika korzystanie z ryczałtu – oczywiście pod warunkiem uzyskiwania przychodów nie przekraczających określonej limitem kwoty i ujętego ustawą obszaru funkcjonowania ryczałtu.

Finansowe skutki korzystania z ryczałtu zależą od stawki, jaką objęta jest działalność podatnika, a także od konkurencji w zakresie funkcjonowania podatku. Może się okazać, że obciążenie wysoką stawką nie jest dla podatnika uciążliwe, bo może przerzucić ciężar tego podatku na odbiorcę towaru, bądź usługi przez podwyższenie ceny. Każdy przypadek prowadzenia działalności jest inny i trzeba go analizować w sposób indywidualny. Należy rozpatrzyć z jednej strony elementy rachunku ekonomicznego, jak wysokość

²² D. Burzyńska, *Ryczałt w podatku dochodowym jako wyraz preferencyjnego opodatkowania działalności gospodarczej*, „*Studia Prawno-Ekonomiczne*” 1996, t. 54, s. 193–229.

uzyskiwanych i przewidywanych dochodów, przewidywany poziom zyskowości, poziom ponoszonych kosztów, możliwość dokonywania odliczeń od dochodów czy przychodów. Natomiast z drugiej strony nie bez znaczenia jest dla podatnika charakter prowadzonej działalności, możliwość ewentualnego przerzucenia podatku, zmiany rodzaju prowadzenia działalności czy nawet przyjęcie innej formy organizacyjno-prawnej.

Ryczałt nie uwzględnia poziomu kosztów prowadzonej działalności, z tego powodu nie zachęca do zmian w technikach i technologiach wytwarzania ani do poprawy jakości działania, gdyż zmiany tego rodzaju wiążą się z dodatkowymi kosztami. W przypadku podatku dochodowego pobieranego na zasadach ogólnych większe koszty powodują faktyczne pomniejszenie dochodu i należnego podatku. Ryczałt ewidencjonowany nie daje możliwości uwzględniania kosztów działalności gospodarczej podatnika²³.

Założeniem każdej formy ryczałtowanego poboru podatków powinno być maksymalne uproszczenie ewidencji podatkowej oraz zmniejszenie kosztów związanych z naliczeniem i poborem podatków zgodnie z zasadami dogodności i taniaści²⁴

– i taki też jest cel zastosowania ryczałtu ewidencjonowanego i innych jako alternatywy opodatkowania na zasadach ogólnych. Z zasadą tą kłóci się niewątpliwie konieczność prowadzenia przez podatników ryczałtu wykazu środków trwałych, wartości niematerialnych i prawnych oraz dokonywania spisów towarów na koniec każdego roku podatkowego. Działania takie powodują dodatkowy wzrost kosztów działalności podatników.

Niewątpliwą zaletą ryczałtu jest możliwość korzystania z ulg i odliczeń (od 1997 r. ulgi inwestycyjne tej grupy podatników nie dotyczą). Podatnik ryczałtu ewidencjonowanego ma prawo wyboru danej formy opodatkowania. Za najkorzystniejszą można uznać taką formę, która zapewni podatnikowi przy określonym przychodzie z danej działalności gospodarczej najwyższą kwotę dochodu netto. Dochód netto należy rozumieć jako różnicę pomiędzy uzyskanymi przychodami i kosztami jego uzyskania, powiększonymi o należny budżetowi podatek. Jest to więc sytuacja, która zapewni podatnikowi najwyższy dochód netto z jednej złotówki uzyskanego przychodu²⁵. W tym celu podatnik powinien dokonać stosownej analizy.

W zasadach ogólnych rodzaj działalności nie ma znaczenia. Stawka podatku jest progresywna i rośnie wraz ze wzrostem podstawy opodatkowania, jakim jest dochód. Faktycznie oznacza to, że wraz ze wzrostem dochodu rośnie progresywnie obciążenie przychodu podatkiem dochodowym. Kierując

²³ J. Sokołowski, *Wszystko o ryczałcie podatkowym*, Infor, Warszawa 1994, s. 45–46.

²⁴ J. Sokołowski, *Zarządzanie przez podatki*, PWN, Warszawa 1995, s. 69.

²⁵ J. Kozłowska, *Co wybrać w 1995 r., w formie ryczałtu czy na podstawie księgi przychodów i rozchodów*, Difin, Warszawa 1995, s. 88.

się zasadą minimalizacji podatku dochodowego, podatnik powinien porównać kwotę podatku dochodowego, jaką będzie musiał zapłacić wybierając ryczałt ewidencjonowany, z kwotą podatku, jaką powinien zapłacić, gdyby rozliczał się na zasadach ogólnych.

Analiza form zryczałtowanego podatku dochodowego wskazuje na dużą ich różnorodność i szeroki zakres stosowania. Do najważniejszych czynników mających wpływ na wysokość podatku zalicza się przychód oraz koszty jego uzyskania. W przypadku przychodu, rodzaju działalności czy pełnionych funkcji, jako przedmiotu opodatkowania, istotnymi czynnikami determinującymi opodatkowanie są:

- rodzaj działalności,
- miejsce prowadzenia działalności,
- liczbę zatrudnionych osób,
- rodzaj pełnionej funkcji,
- miejsce pełnienia funkcji.

We współczesnych systemach podatkowych ryczałt traktowany jest jako wyjątkowa instytucja prawna. Z tego powodu na jego zastosowanie wpływają praktyczne aspekty opodatkowania. Zazwyczaj dotyczy to sytuacji, w których ustalenie rzeczywistych kosztów uzyskania przychodów byłoby zbyt kosztowne w stosunku do ich wpływu na wysokość dochodów lub też gdy ustalenie podstawy opodatkowania, zgodnie z determinacją prawną, skutkowałoby znacznymi kosztami w porównaniu z efektami opodatkowania. Analizując istotę ryczałtu w kategoriach materialnoprawnych lub proceduralnych widzimy, że ta forma opodatkowania prowadzić może do sprzeczności z zasadą sprawiedliwości opodatkowania – jego powszechności i równości²⁶. Konstrukcja ta może wręcz ograniczać skuteczność polityki podatkowej i jej elastyczność. Zwłaszcza wówczas, gdy „wyjątkowe” opodatkowanie jest dość popularne zarówno jeśli idzie o występujące formy i odmiany, jak również liczbę podatników korzystających z tego rodzaju opodatkowania.

W warunkach polskiego systemu podatkowego, szczególnie dla osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą, zarezerwowano znaczne możliwości wyboru formy obciążenia podatkowego. Możliwe jest również płynne przechodzenie z jednych form na inne, oczywiście zgodnie z ustawą, lecz przy uwzględnieniu swojej własnej korzyści ze zmiany formy opodatkowania.

Przy podejmowaniu przez podatnika decyzji dotyczących wyboru formy opodatkowania działalności gospodarczej, stawka podatku (zwłaszcza jego wysokość), jest istotnym parametrem decyzyjnym. Stawki podatków zryczałtowanych w sferze działalności gospodarczej uznawane są za stosunkowo

²⁶ R. Mastalski, *Prawo podatkowe II część szczegółowa*, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 1996, s. 126, oraz *Prawo finansowe*, red. W. Wójtowicz, Wyd. C. H. Beck, Warszawa 1996, s. 228.

Tabela 1

Liczba podatników podatku dochodowego od osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą w latach 1994–1998 (w szt.)

Forma opodatkowania	1994		1995		1996		1997		1998	
	31.12	%	31.12	%	31.12	%	31.12	%	31.12	%
Ogółem w tym:	2 028 129	100	2 211 049	100	2 270 967	100	2 332 489	100	2 434 295	100
– zasady ogólne	465 554	23,0	980 560	44,3	1 119 870	49,3	1 244 000	53,3	1 338 968	55,0
– ryczałt od przychodów ewidencjonowany	1 226 312	60,5	913 857	41,3	843 759	37,2	853 668	36,6	867 129	35,6
– karta podatkowa	336 263	16,5	316 632	14,4	307 338	13,5	234 821	10,1	228 198	9,4

Źródło: dane Ministerstwa Finansów i obliczenia własne.

niskie, a więc mogą stanowić preferencję dla podatnika. W formach ryczałtowych występuje zróżnicowanie wysokości obciążeń w zależności od charakteru działalności (handel, usługi, produkcja). Natomiast w podatku dochodowym od osób fizycznych i podatku dochodowym od osób prawnych nie ma różnicowania wysokości obciążeń ze względu na charakter prowadzonej działalności. W podatkach dochodowych następuje zróżnicowanie obciążeń w zależności od źródeł przychodów. W ramach tych podatków stosuje się wówczas podstawową skalę i stawki proporcjonalne, wyodrębnione przedmiotowo.

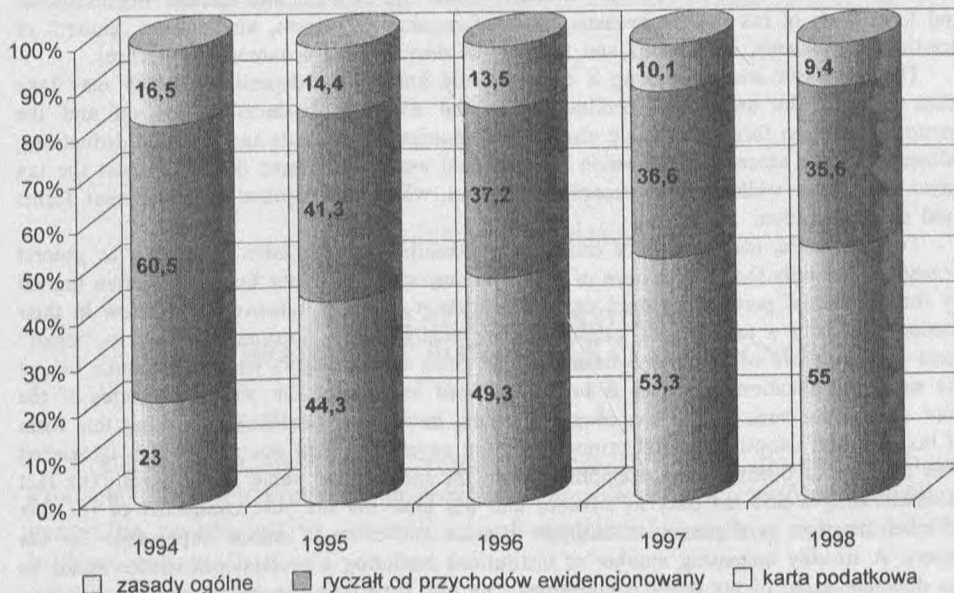
Preferencje, w postaci ulg i zwolnień, mogą mieć znaczący wpływ na wybór odpowiedniej formy opodatkowania. W tej kategorii ryczałty nie są chętnie wybierane, przede wszystkim ze względu na ograniczone możliwości stosowania takich ulg. Natomiast w niektórych przypadkach wykorzystuje się zmniejszenia opodatkowania w ramach karty podatkowej, gdyż na wniosek podatnika, w uzasadnionych przypadkach, urząd skarbowy może obniżyć stawkę podatkową²⁷.

Istotną preferencją dla niewielkich przedsiębiorstw w sferze działalności wytwórczo-usługowej, produkcyjnej, handlowej jest zminimalizowanie ewidencji podatkowej. Istotne jest to zwłaszcza dla działalności jednoosobowych firm rzemieślniczych, gdzie skomplikowana dokumentacja oznaczałaby dodatkowe koszty.

Reasumując, ryczałty podatkowe mogą być preferencyjną formą opodatkowania w stosunku do zasad ogólnych, ale tylko dla niektórych grup podatników, zwłaszcza prowadzących drobną działalność gospodarczą (często ograniczonych liczbą zatrudnianych osób, albo limitem kwotowym obrotu), wykazujących w swojej działalności tendencję do uzyskiwania proporcjonalnie „dużych” dochodów, przychodów i do „małych” kosztów w zakresie prowadzenia działalności.

Krąg podatników uprawnionych do korzystania z tej formy opodatkowania określony jest zwykle ze względu na kategorie przedmiotowe rodzaju prowadzonej działalności i jest stosunkowo szeroki. Jednak w ostatnich latach zauważa się odchodzenie podatników od tej formy i przechodzenie do zasad ogólnych (liczbę podatników zasad ogólnych, ryczałtu od przychodów ewidencjonowanych i karty podatkowej ilustrują zamieszczona tabela i rysunek). Wiąże się to z faktem rozpowszechnienia ulg w podatku dochodowym oraz spopularyzowaniem podatku od towarów i usług. Mniejsze znaczenie ma dla podatników fakt ustalenia należnego zobowiązania podatkowego z góry, a nie po zakończonym roku podatkowym, czy ulgowego opodatkowania danej działalności. Upowszechnienie instytucji zajmujących się

²⁷ J. Sokołowski, *Strategia podatkowa przedsiębiorstwa – jak zmniejszyć obciążenia podatkowe*, PWN, Warszawa 1994, s. 59–65.

Rys. 1. Liczba podatników podatku dochodowego od osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą

profesjonalną obsługą dokumentacji podatkowej podatnika również stwarza zachętę do stosowania zasad ogólnych. Jedynie w formach indywidualnych prowadzenia typowej działalności rzemieślniczej ten rodzaj opodatkowania może cieszyć się większym zainteresowaniem podatników – pod warunkiem, że taki rodzaj opodatkowania jest konkurencyjny w stosunku do innych podmiotów gospodarczych działających na rynku. Dalsze upowszechnienie podatku od towarów i usług oraz podatku dochodowego od osób fizycznych może spowodować „naturalną” likwidację uproszczonych zasad podatkowych, a preferencje dla określonych rodzajów działalności należałoby tworzyć w konstrukcji ulg i zwolnień na bazie zasad ogólnych.

Dorota Burzyńska

CRITERIA OF SELECTION OF INCOME TAXATION FOR PERSONS RUNNING BUSINESS

In the Polish tax system conditions wide possibilities of choosing the form of tax burdens have been reserved especially for natural persons running a business. A smooth switching over from one form into another is also possible, obviously not only in pursuance of tax provisions but also taking into consideration one's own benefit from the change of taxation form. By

choosing a taxation form the following elements should also be taken into account: organizational and legal form of tax payer's business, place of running a business, kind, object, amount of taxation, abatements, exemptions and the way of documenting economic occurrences.

The tax payer who is making a choice should analyse the dependence which may take place between the anticipated profitability in the economic business carried on and the particular taxation form. He should also analyse anticipated proceeds and eventual deductions, influence on the amount of allowable expenses and assess the degree of arduousness the tax payer must bear while keeping recording facilities, which are required with different forms used in the taxation.

To summarize, tax lump sums can be a preferential taxation form in relation to general principles, but only for some groups of tax payers especially of minor businesses (often limited by the number of persons employed or by the amount quota of turnover) who show in their economic activity a tendency of gaining proportionally "large" income, revenues to "small" costs in the sphere of running a business. The circle of tax payers entitled to make use of the simplified taxation principles is broadly defined in view of the object categories of the kind of business run. In the last couple of years, however, a tendency of leaving this form of taxation and adopting general principles by tax payers has been observable. It is connected with the fact of disseminating exemptions from the income and value added taxes. The fact of establishing a due tax duty in advance and not after the tax year completed or the fact of relief taxation in a particular business is more and more of minor importance for tax payers. A steadily increasing number of institutions rendering a professional service as far as tax documentation of tax payer is concerned, can also constitute the encouragement to adjust general principles. Only in individual forms of running a typical craftsman business it can be of interest to tax payers, provided this way of running a business is competitive in relation to other economic subjects functioning on the market.